

بیمه و کارتهای بانکی

از: سعید شیخانی

مقدمه

صنعت بیمه از دیرباز همواره از گسترش و پیشرفت تکنولوژی برای بسط و توسعه فعالیت‌های خود بهره جسته است، به طوری که حتی با استفاده از مفاهیم و ابزارهای بانکی سعی در توسعه فعالیت‌های خود داشته است.

یکی از ابزارهای پیشرفته سیستم بانکداری، که به سرعت در دنیا در حال رشد بوده و حتی در کشور ما نیز در چند سال اخیر مورد توجه قرار گرفته است، بحث انتقال الکترونیکی منابع، معروف به EFT¹ است.

بر اساس مقررات کمیسیون تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد، EFT عبارت است از فراگرد انتقال اطلاعات به نحوی که مرحله‌ای که قبلاً به وسیله اسناد دستی انجام می‌یافت، با تکنیک‌های الکترونیکی انجام می‌گیرد و دستورالعمل‌های پرداختها نیز به وسیله فرم‌های الکترونیکی ارسال می‌شود.

یکی از کاربردهای سیستم EFT در بانکها، کارتهای بانکی است که به طور محلی به عنوان یک سیستم پرداخت عمل می‌کند و می‌تواند نیاز به پول نقد را به صورت چشمگیری کاهش دهد. برای روشن شدن بحث و اینکه بیمه در کدام قسمت از عملیات کارتهای بانکی معنا پیدا می‌کند، به بررسی موضوعات زیر می‌پردازیم:

الف) آشنایی با کارتهای بانکی.

ب) جایگاه بیمه در کارتهای بانکی.

پ) وضعیت کارتهای بانکی در ایران.

ت) نتیجه‌گیری و پیشنهادها.

الف) آشنایی با کارتهای بانکی

تاریخچه کارتهای بانکی

معمولاً ابداع کارتهای بانکی را به شخصی به نام جان بگینز کارشناس اعتبار مصرفی بانک ملی «فلات باش» در شهر نیویورک (منطقه بروکلین) نسبت می دهند. طرح اولیه بگینز که تحت عنوان «charge - it» در سال ۱۹۴۶ مطرح شده بود، برای خریدهای کوچک از مغازه های محلی مورد استفاده قرار می گرفت: ابتدا مشتری به نزد بانک می رفت و در آنجا حساب باز می کرد و پس از امضای قرارداد با بانک می توانست از فروشندگانی که با بانک قرارداد بسته بودند، بدون پرداخت پول خرید کند. سپس شخص فروشنده فاکتور فروش را به بانک ارجاع می داد و مبلغ موجود در فاکتور را از بانک اخذ می کرد و در نهایت، بانک نیز با فرستادن صورت حساب برای مشتری، مبلغ فوق را از حساب مشتری برداشت می نمود. موفقیت طرح بگینز باعث شد که بانکها نیز طرحهای مشابه طرح او را مورد بررسی قرار دهند، تا اینکه در سال ۱۹۶۰ «بانک امریکا» طرح خود را تحت عنوان «بانک - امریکارد» به بازار عرضه کرد. در این طرح که از کارتهای پلاستیکی برای خرید کالا، خدمات و همچنین دریافت وجوه نقد از بانک استفاده می شد، کارت بانکی مفهوم امروزی خود را یافت.

فعالیت سیستم بانک امریکارد، که بعدها نام «ویزا» را به خود اختصاص داد، به سرعت گسترش یافت، به طوری که در سال ۱۹۹۴، حجم معاملات انجام شده با کارت ویزا به ۵۹۲ میلیارد دلار، تعداد کارتهای صادره به ۳۷۶ میلیون کارت، تعداد سازمانهای عضو به بیش از ۲۰ هزار و تعداد دفاتر اعضا به بیش از ۳۰۰ هزار دفتر رسید.

رشد فزاینده کارتهای ویزا و گسترش آن در سطح ملی، گروهی دیگر از بانکداران را به این اندیشه فرو برد که به صدور کارتی مشابه با ویزا اقدام کنند، که در نتیجه ۱۷ سازمان مالی که عضو ویزا نبودند، به تشکیل سازمانی مشابه به نام «ماسترکارد» اقدام کردند. در سال ۱۹۹۳ تعداد کارتهای در گردش ماسترکارد برابر با ۲۱۰ میلیون کارت و مجموع حجم معاملات انجام شده، برابر با ۳۲۰/۶ میلیارد دلار بوده است.

جایگاه کارتهای بانکی در سیستم پرداخت بانکی

معمولاً در معاملات، راههای متفاوتی برای پرداخت از طریق سیستم بانکی وجود دارد که می توان آنها را به دو بخش عمده روشهای پرداخت در داخل کشور و روشهای پرداخت بین المللی تقسیم کرد.

از کارتهای بانکی به عنوان ابزاری برای پرداخت در داخل و خارج از کشور استفاده می شود. استفاده از کارتهای فوق با استفاده از ماشینهای ATM^۲ و ماشینهای P.O.S^۳ (نقطه فروش) و دستگاههای imprinter امکان پذیر است.

در حال حاضر در کشور ما استفاده از دستگاههای فوق از طریق بانکهای معتبر کشور در حال گسترش است. استفاده از دستگاههای ATM و POS به دلیل on - line بودن سیستم، بدون دخالت افراد برای تهیه اسناد دستی صورت می گیرد. هنگامی که صاحب کارت، از کارت خود در دستگاههای ATM و POS استفاده می کند، وظیفه دو سیستم فوق عبارت خواهد بود از بدهکار کردن حساب صاحب کارت و بستنکار کردن حساب فروشنده به همان مبلغ.

در مورد دستگاههای imprinter، برای تهیه سند کاغذی، فروشنده، کارت را همراه با سند فروش در دستگاه imprinter قرار می دهد و سپس ماشین را به کار می اندازد. این امر باعث می شود تا شماره کارت، نام صاحب کارت و نام و آدرس فروشنده بر روی سند حک شود.

جالب توجه آنکه، فرق بین کارتهای بانکی و چک در این است که در ارتباط با داخل کشور، به دلیل اینکه چکها، پول مسکوک نیست و ممکن است شخص اعتبار دهنده آن را به عنوان وثیقه قبول نکند، کارتهای بانکی به خوبی توانسته اند جای آنها را در این گونه مواقع پر کنند. چرا که کارتهای فوق علاوه بر تضمین پرداخت پول مورد نظر، برای متقاعد ساختن فروشندگان خرده پا به منظور پذیرفتن کارت از افراد غریبه به جای پول، مؤثر است. در زمینه استفاده از چکهای معمولی برای پرداخت هزینه خرید کالا به فروشندگان خارجی، همان طور که می دانید این امر امکان پذیر نیست، چرا که اولین مشکل موجود، مقررات و قوانینی است که کشورها در جهت تسعیر پول خود با پولهای خارجی در نظر می گیرند. افزون بر این، چکها بر اساس پول در جریان هر کشور صادر می شود، لذا استفاده از چک در دیگر کشورها امکان پذیر نیست. ولی در کارتهای بانکی این مسأله به خوبی حل شده است، به صورتی که اگر کارت شما یک کارت بین المللی (مثلاً از نوع ویزا یا ماسترکارد) باشد، هر چند که حساب شما به ریال باشد، شما می توانید در خارج کشور بدون هیچ مشکلی به خرید کالا یا دریافت پول نقد اقدام کنید و حساب شما به ریال بدهکار شود.

انواع کارتهای بانکی

معروفترین کارتهای بانکی، کارتهای کلاسیک، کارتهای طلائی و کارتهای تجاری

هستند. تفاوت اصلی کارتهای کلاسیک و طلایی با سایر کارتها در این است که اینگونه کارتها را می توان در انجام کلیه معاملات یعنی دریافت وجه نقد از بانکها یا خرید کالا و خدمات از کلیه پذیرندگان کارتهای بانکی (از جمله پذیرندگانی که عملیات خود را به صورت دستی با تنظیم سند فروش کالا و خدمات انجام می دهند) مورد استفاده قرار داد. کارتهای کلاسیک و طلایی در ماشینهای ATM نیز قابل استفاده اند. بدین لحاظ این کارتها بر مصرفترین کارتهای بانکی هستند و مطلوبیت آن برای دارندگان کارت در سطح بالایی قرار دارد. صدور کارتهای کلاسیک برای کلیه مشتریان بانک امکان پذیر است، ولی کارتهای طلایی صرفاً برای متقاضیانی صادر می شود که دارای اعتبار بالایی هستند و برای صادر کنندگان ارزش خاصی دارند.

ویژگیهای دیگری که کارتهای طلایی را از کارتهای کلاسیک متمایز می کند، عبارتند از:

- مبالغ معاملاتی که دارنده کارت طلایی انجام می دهد معمولاً سه برابر مبلغی است که دارنده کارت کلاسیک (در ماه) با استفاده از کارت خود انجام می دهد.

- دارندگان کارت طلایی، حاضر به پرداخت مبالغ بیشتری برای هزینه صدور کارت، هزینه پردازش داده ها و هزینه تبدیل ارزها هستند.

- بانکهای صادرکننده علاوه بر صدور کارت طلایی، باید توانایی ارائه خدمات جانبی از جمله بیمه حوادث در طول سفر، کمکها و امداد پزشکی و همچنین ایجاد امکان استفاده از مشاوران حقوقی در طول ۲۴ ساعت شبانه روز به دارنده کارت طلایی را داشته باشند.

کارتهای تجاری برای خریدهایی که یک شرکت یا مؤسسه یا بنگاه تجاری انجام می دهد تهیه و صادر می شود.

صادرکنندگان با صدور کارت تجاری می توانند با هزینه ای کم درآمد قابل ملاحظه ای که ناشی از دریافت هزینه صدور کارت، هزینه انجام معاملات، هزینه تبدیل ارزها و بهره و خسارت تأخیر تأدیه است، کسب کنند.

منابع دارندگان کارتهای تجاری عبارت است از:

- بیمه تأخیر سفر.

- بیمه اسباب و اثاث.

- امداد پزشکی و حقوقی در تمام ساعات شبانه روز.

- بی نیازی از دریافت وجه نقد از بانکها و حمل و نقل پول.

- جلوگیری از سوء استفاده احتمالی کارکنان.

ب) جایگاه بیمه در کارتهای بانکی

همانطور که اشاره شد، بیمه در دو کارت طلایی و تجاری در زمینه بیمه حوادث، بیمه اسباب و اثاث، بیمه تأخیر سفر و بیمه سوء استفاده از کارتهای بانکی معنا پیدا می‌کند. برای روشن شدن بحث، در ادامه به بیان قوانین بیمه مسافرت، که یکی از سازمانهای بین‌المللی کارتهای بانکی ویزا تبیین کرده می‌پردازیم. شایان ذکر است که خدمات فوق به دارندگان کارتهای طلایی و تجاری ارائه می‌شود.

- خدمات بیمه مسافرتی

صادرکننده کارتهای ویزای طلایی یا کارتهای ویزای تجاری، باید خدمات بیمه‌ای مسافرتی را ارائه کند.

وظایف بانک صادرکننده کارت

۱. در صورتی که دارنده کارت ویزای طلایی، بلیت مربوط به اتوبوس، قطار یا هواپیمای خود را به وسیله کارت طلایی خریداری کرده باشد، در صورت بروز هرگونه سانحه منجر به فوت یا قطع عضو، بانک باید به صورت خودکار سرمایه بیمه مربوط را پرداخت کند.

۲. بانک باید با شرکتهای بیمه مجاز، برای ارائه خدمات به دارندگان کارتهای طلایی و تجاری ویزا، قرارداد لازم را منعقد کند.

میزان حق بیمه مسافرتی

۱. مبلغ سرمایه بیمه پرداختی حداقل ۱۵۰ هزار دلار یا مبلغ معادل آن به پول رایج هر کشور است، که به صاحب کارت، همسر و فرزندان زیر ۲۳ سال او تعلق می‌گیرد.

۲. بانک صادرکننده کارتهای طلایی و تجاری حق گرفتن هزینه‌های مربوط به بیمه را از دارنده کارت ندارد.

۳. بانک صادرکننده کارتهای طلایی و تجاری حق ندارد برای بیمه، فرمهای جدا از فرمهای مورد نیاز برای صدور کارت، به امضای مشتری برساند.

۴. در صورتی که شرکت بیمه توان پرداخت سرمایه بیمه مورد نظر را به دارنده کارت نداشته باشد، یا فقط قسمتی از مبلغ فوق را پرداخت کند، بانک صادرکننده کارت موظف است، مبلغ جبرانی را پرداخت نماید.

بانک صادرکننده همچنین موظف به پرداخت خسارتهای مربوط به بیمه اسباب و

اثاث دارندگان کارت (در صورت مفقود شدن آنها)، بیمه تأخیر سفر (در صورتی که تأخیر حرکت قطار، اتوبوس یا هواپیما باعث وارد آمدن خسارت به صاحب کارت شود)، بیمه سوء استفاده از کارت دارنده آن (در اثر مفقود شدن کارت یا دزدیده شدن آن و به تبع آن استفاده افراد غیرمجاز از کارتهای فوق) است.

پ) وضعیت کارتهای بانکی در ایران

در حال حاضر فعالیتهای مربوط به پرداخت پول، یکی از گسترده‌ترین فعالیتهای اقتصادی در کشور ماست و با وجود اینکه تنها قسمت محدودی از پرداختها از طریق بانک انجام می‌گیرد، ولی هم‌اکنون دهها هزار نفر از کارمندان بانکهای مختلف موجود در کشور وظیفه انجام عملیات فوق را به عهده دارند، و این در حالی است که تاکنون سرمایه‌گذاری‌های عظیمی در بانکها برای خرید کامپیوتر و سیستمهای اتوماسیون انجام گرفته است.

از سوی دیگر، داد و ستد برای افراد جامعه نیز مهم است، به طوری که مردم صدها میلیون ساعت وقت خود را برای خرید و فروش در کشور به هدر می‌دهند که این میزان وقت، جدای از اوقاتی است که مردم در صفها برای خرید کالا صرف می‌کنند.

برای رفع این مشکل، طی ۵۰ سال گذشته تحولات بزرگی در جهان برای ایجاد راههای جدید پرداخت انجام گرفته است که می‌توان یکی از ثمرات بزرگ آن را در کارتهای بانکی جست‌وجو کرد.

در حال حاضر کارتهای بانکی، با وجود نوارهای مغناطیسی در پشت آنها بیانگر تواناییهای بالقوه آنها به عنوان یک کلید الکترونیکی در انجام تمامی عملیتهای بانکی خود را به نمایش گذاشته‌اند.

کارتهای بانکی شاید تا چند سال گذشته در ایران شناخته شده نبود، ولی هم‌اکنون وجود کارتهای پلاستیکی بانکی، مربوط به دستگاههای ATM (معروف به عابر بانک) در بین مردم، حداقل توانسته است توجه مردم را به این‌گونه سیستمهای جدید معطوف دارد. هم‌اکنون خوشبختانه دو بانک بزرگ و معتبر کشور با عضویت در سازمانهای بین‌المللی کارتهای بانکی (ویزا و ماسترکارد) و با برنامه‌ریزی درازمدت، اقدام به پذیرش کارتهای بانکی بین‌المللی کرده‌اند و همچنین در آینده‌ای نه چندان دور، درصدد صدور کارتهای داخلی و بین‌المللی هستند. صدور کارتهای مختلف بانکی، بدون شک این‌گونه بانکها را ملزم به ارائه خدمات مربوط به هر یک از انواع کارتهای فوق خواهد

نمود که بیمه در این میان نقش مهمی بازی می‌کند و در نتیجه ورود شرکتهای بیمه را در این زمینه الزامی می‌نماید.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بدون شک با خصوصاتی که کارتهای بانکی دارند و قابل جانشین بودن آنها با مسکوکات و پولهای کاغذی، سیاستهای پولی کشور و تصمیمات آینده بانکها را به سمت صدور و گسترش کارتهای بانکی هدایت خواهد کرد. کارتهای بانکی با خصوصیات زیر به خوبی جای خود را بر روی میز برنامه‌ریزان و تحلیل‌گران سیستم بانکی باز کرده‌اند:

۱. با هر کارت می‌توان میلیونها تومان پول را جابه‌جا کرد.
۲. عمر مفید هر کارت حداقل ۵ سال است و این در حالی است که عمر مفید پولهای کاغذی در ایران از ۳ سال تجاوز نمی‌کند.
۳. کارتهای بانکی نیازی به هزینه‌های جانبی از قبیل شمارش، توزیع مجدد، جمع‌آوری و ... برای بانکها ندارند.
۴. اخذ کارمزد، سود هنگفتی نصیب بانکها خواهد کرد.
۵. کارتهای بانکی در مقابل آب و شسته شدن مقاوم‌اند.
۶. کارتهای فوق باعث رسوب پولهای کوچک ولی بسیار موجود در جامعه، در داخل بانکها می‌شوند، که این امر برای بانکها فرصت مناسبی برای استفاده از پولهای فوق ایجاد خواهد کرد.

بدون شک صدور انواع کارتهای بانکی، نیاز به آماده‌سازی خدمات مربوط به هر یک از کارتهای فوق دارد، که بیمه در این میان از اهمیت درخور توجهی برخوردار است. لذا پیشنهاد می‌شود از هم‌اکنون سازمانهای بیمه با ایجاد جلسات بررسی و برنامه‌ریزی همراه با بانکهای صادرکننده کارتهای بانکی، با شناخت کامل نیازهای فوق، به تدوین قوانین بیمه‌ای موردنیاز در این زمینه اقدام کنند.

یکی دیگر از راههای درگیر شدن بیمه در صنعت کارت (به طور اعم) صدور کارتهای اعتباری است، به عبارت دیگر بیمه با صدور کارتهایی به عنوان مثال تحت عنوان کارتهای بیمه، اقدام به این امر خواهد کرد.

کارتهای فوق علاوه بر بیمه نمودن شخص دارنده آن، یک سقف اعتباری نیز (با توجه به میزان مقبولیت دارنده کارت نزد شرکت بیمه) در اختیار او قرار خواهند داد، که

دارنده کارت می‌تواند از آن سقف اعتباری برای خرید کالا و خدمات و حتی دریافت پول نقد استفاده کند. آن‌گاه بیمه با فرستادن صورتحساب برای دارنده کارت، پول خود را به صورت نقد یا اقساط (و با در نظر گرفتن کارمزد مربوط) دریافت خواهد کرد. جالب اینکه بانکها به دلیل مشخص بودن موضوعات مربوط به اعطای اعتبار در قانون بانکداری بدون ربا، توانایی صدور کارتهای اعتباری را ندارند، چرا که موضوع استفاده دارنده کارت از اعتبار اعطایی مشخص نیست و این در حالی است که بیمه از این امر (قانون بانکداری بدون ربا) مستثناست.

حال پرسش این است که از کارتهای بیمه فوق در کجا می‌توان استفاده کرد؟ در حال حاضر چندین بانک معتبر کشور دارای سیستمهای وسیعی در زمینه عرضه خدمات به کارتهای بانکی هستند که بیمه می‌تواند با انعقاد قرارداد با این‌گونه بانکها و پرداخت کارمزدهای بسیار ناچیز از سیستمهای فوق کمال استفاده را بنماید. استفاده از سیستمهای بانکی این حسن را نیز دربر خواهد داشت که بیمه از یک حجم وسیع از کارهای معمولی مالی نجات پیدا می‌کند و در واقع در صورت وجود یک برنامه‌ریزی دقیق، بیمه تنها تبدیل به یک واسطه بین دارنده کارت و بانک می‌شود.

بانکها پس از ارائه خدمات، صورتحسابهای مربوط را برای شرکت بیمه ارسال می‌کنند و بیمه نیز صورتحسابهای فوق را برای دارندگان کارت می‌فرستد. منافع شرکت بیمه در زمینه کارتهای فوق، علاوه بر حق بیمه، کارمزدهایی خواهد بود که از دارندگان کارت دریافت می‌نماید و از نظر تبلیغات نیز صرف اعتباری بودن کارتهای فوق، در واقع مانند اعطای وام به دارنده آن است که خود بزرگترین تبلیغ در ارتباط با این‌گونه کارتهاست. از سوی دیگر، با ورود کارتهای بیمه در ردیف کارتهای مورد پذیرش بانکها، کارت فوق نیز از تبلیغات حجیم و رایگان بانکها به خوبی می‌تواند استفاده کند. پیشنهاد می‌شود که در مرحله اول کارتهای فوق برای کارمندان شرکتهای بیمه و در صورت موفق بودن طرح، برای کلیه کارمندان دولت صادر شود.

پی‌نوشت

1. electronic fund transfer
2. automated teller machines
3. point of sale